

DRAGOLJUB
STOJKOVIĆ

OPTIČKI
NIŠAN

■ Laguna ■

Copyright © 2025, Dragoljub Stojković
Copyright © ovog izdanja 2025, LAGUNA

*Ćaletu, kevi, dedi i Srđanu,
koji su se plašili dok sam bio na Kosovu.
A nije trebalo, pošto je rat počeo kasnije.*

*Heavy is the load of a creature ill-disposed
Of a man who finds the end before the start.
It breaks your heart.**

Breaking point – The Specials

* Engl.: Težak je teret utučenog stvora, čoveka što nađe kraj i pre početka. To slama srce.

PRVO POGLAVLJE

u kom upoznajemo Peša, koji liči na jegulju, i ženu s nogama nalik na fišeke, dok usput saznajemo kako se naziva mirnodopsko pucanje na neprijatelja i zašto je pozicija pomoćnika nišandžije u artiljerijskom odeljenju utočište za budale

Prvo što je Svetko Peš izgovorio u diktafon bilo je ovo: „Da li ste ikad pomislili da pokretne stepenice mogu da vam otkinu stopala?“

Na to ga je upozoravala njegova majka Borjana S. Tabajica Peš. Ona i dan-danas veruje da čovek može ostati bez stopala ukoliko ne preskoči ono mesto, na vrhu ili dnu eskalatora, gde metalna gazišta magično nestaju kako bi se opet pojavila s druge strane podmukle instalacije.

Svetku Pešu je taj strah prenela kad mu je bilo šest godina. U to vreme bio je težak osamnaest kilograma, što je prosečna težina petogodišnjaka, i visok 133 centimetra, što je za jedan centimetar više od današnje prosečne visine desetogodišnjaka. Podaci su preuzeti sa veb-sajta namenjenog brižnim majkama. Institucija veb-sajta nije postojala u trenutku kad je Borjana S. Tabajica Peš sinu rekla ovo: „Poskoči, poskoči! Hoćeš da iskrvariš nasmrt, je l' to ti hoćeš?“ Borjana nije mogla nigde da ostavi komentar i time pokaže koliko je brižna mati. Mogla je da šalje pisma čitalaca dnevnoj štampi i magazinima. Od trenutka kad bi smislila komentar ili pitanje pa do momenta kupovine novina moralo je da prođe isuviše

vremena, mnogo je komplikovanih pripremnih radnji bilo potrebno obaviti. A nije bilo garancija da će njene reči uopšte biti objavljene.

Tako je jedino ona primećivala da je brižna.

To što je počelo u ranom detinjstvu nastavilo se dalje kroz život – Svetko Peš će uskoro navršiti pedeset godina, i tokom tih pola veka uvek je u svemu bio ili daleko ispod ili daleko iznad proseka. Takav je to čovek.

Svetko S. Peš danas živi u sobi površine četiri sa šest metara, od čega jedan mali deo zauzima kupatilo. Čajna kuhinja deli zid sa kupatilom, zbog efikasnosti, jer tako mogu da podele i vodovodne cevi. Soba ima veliki prozor s rešetkama, pa je u njoj dovoljno dnevnog svetla, a i Svetko Peš je sprečen da pobegne. Rešetke su sasvim izlišne jer mu bekstvo ne pada na pamet. Svetko Peš voli toplotu, a krevet je smešten uz radijator koji je vruć od oktobra pa da do prvih dana aprila. Tako je to sa zgradama koje imaju sopstvenu kotlarnicu, ložača i besplatno snabdevanje ugljem.

Nije oduvek boravio na tako prijatnim mestima.

Svetko Peš jede malo, sedeći na krevetu, sa stočića za kafu. Krevet mu je uvek pun mrva, beli čaršav ispirgan narandžastim mrljicama, poput lica ridokose žene. Za velikim stolom piše. Sto je beo, sa fluorescentnim tragovima signira koji je pri redakturi skliznuo s hartije. Tabaci papira naslagani su na suprotnoj strani stola kao paravan prema vratima. Zgužvani listovi su na podu, Svetko ne mari da ih pokupi. Po podu su poslagane i knjige, u sobi nema police, samo jedan ormar, visok i uzan i naheren. Knjige su i pored kreveta, u nekoliko nizova, poput stepenica za patuljka. Ali Svetko Peš nije patuljak, on je besmisleno visok i toliko mršav da izgleda kao da je neko osobu od metar i po isteglio na 202 centimetra.

Soba je prašnjava, vazduh ustajao.

Glasom Svetka Peša, diktafon kaže: „Osećam da ću živeti kao engleska kraljica. Znae zašto? Zato što i ona i ja imamo samo jednu, i to identičnu brigu.“

Svetko Peš je pisac. U ovom času odlučio je da se pozabavi dugovečnošću kraljevskih ličnosti, podstaknut veću o dugo iščekivanoj, bar što se njenog sina tiče, smrti engleske kraljice.

Diktafon zaključuje: „Većina tih kraljevskih ličnosti sasvim dobro brine svoje brige, pa je logično da bez pô muke prebacuju devedesetu godinu života. Jedina njihova ozbiljna obaveza jeste da ne umru. Problem je s onima koji čekaju na nasledni red, njima se može desiti da svisnu od muke, razočaranja, zavisti i – što da ne, čežnja je čežnja – od slomljenog srca.“

U instituciji u kojoj je smešten, Svetko Peš ne poseduje, kao što nikad nije, kompjuter ili mobilni telefon. Ne da nije dozvoljeno – bezopasnim ljudima u instituciji niko to pravo ne uskraćuje. Ali Svetko Peš je mislilac, ne praktičar. On o napretku civilizacije piše na žutoj pisaćoj mašini marke olimpija. Često piše i hemijskom olovkom.

Nemam srca da mu kažem da se kraljica upokojila pre neku godinu i da joj je sahrana bila straobalna.

Ovo je prva prilika da se neke reči Svetka Peša objave jer ću se potruditi da ih prevedem sa diktafona u pisanu formu, kao i da tekst s tabaka i tabaka hartije, otkucan na mašini ili ispisan groznim rukopisom, unesem u računar.

Svetko Peš sâm to ne bi uradio, njemu je važno samo da istrese iz sebe ono što mu pada na pamet.

A to što pada, baš mu jako lupa po pameti.

* * *

Ali hajde redom:

Svetko Peš rodio se u ledenoj noći, 19. decembra 1975. godine, na Svetog Nikolu, što je takozvana posna slava. Naš

svet posti tako što jede ribu i opija se. Dakle, rođen je na dan kad se pojede više ribe nego ijednog drugog dana u godini, a prezime nosi po hordatima iz familije *Cottidae*, koja doduše nije jestiva, ali često strada ako se slučajno zakači za udicu. Peševi, naime, jedu ikru i mlađ drugih, nazoviplemenitih riba, kao što su som, štika i smuđ, koje se mahom ponašaju isto pa i gore nego peševi, ali su ukusne pa ih ljudi zato cene.

Ribolovci peševima uskraćuju pravo na egzistenciju pošto su ih samoinicijativno proglasili za štetočine. A i zato što je peš buljava, naduvena i ružna riba. Lepota spasava svet i tako to.

Obično ih bace na obalu, dalje od vode, da poskakuju dok ne izdahnu, ni zbog čega. Da ih pojedu, to bi bio smisleniji kraj, ali ovako, ukoliko ih slučajno ne opazi mačka ili barska ptica ili vodena zmija ili vrana, peševi se koprcaju uzalud, poskakuju uzalud, zevaju uzalud, škrge im naprazno pum-paju uzalud i oni umiru uzalud.

Tu tužnu istinu o sudbini peševa Svetku je ispričao deda Jakov Jaša Peš, koji nije jeo ni ikru ni mlađ ni krupne ni sitne ribe kao neki. Odlazio je na obalu, zabacivao udice bez mamaca da neko ne pomisli da je lud što blene u vodu. A on je tu vodu gledao kao kolevku, jer je bio Peš, i kao grob jer je triput pokušao da se udavi.

Dvaput je ušao u Dunav i zaplivaio, ali su ga pecaroši videli s obale i oba puta su otišli po njega, jednom čamcem, a jednom su ga, na sramotu porodičnog ribljeg imena, stigli pedalinom i odvukli do obale držeći mu iznad vode samo glavu, koju je on uporno pokušavao da potopi. Posle su ga malo i tukli.

Treći put se potrudio – nije silazio na Dunav kod dorćolske marine koja je najbliža domu Peševa – slatkom domu – u Visokog Stevana, već se potrudio da odšeta čak do

Pančevačkog mosta. Alas koji je na obali kod mosta držao kafanu video ga je kako stoji pored ograde i, poučen ponašanjem ranijih skakača, odmah seo u čamac i krenuo ka mostu. Sa svoje strane, Jaša Peš je čuo drndanje pente, video čamac kako dolazi i naslutio da je alas krenuo da se meša u njegova posla. Ali je pomislio: „Star sam i kilav, kad se udarim o ćošak stola, po tri dana bolujem. Ako tresnem o Dunav s ove visine, od mene će malo ostati, a to nek vadi ako ima zašto.“

Kasnije je, sav zlorad, svedočio o svojoj nadi da će, uz malo sreće i ako dobro nacilja, pasti baš na čamac tog Samarićanina, pa će ga odučiti od petljanja u tuđa samoubistva. Ali dok je razmišljao, vozač je zaustavio autobus koji je u tom času prelazio most, izašao s nekoliko putnika, pa su starog i nekog Jašu Peša bez pô muke odvukli od ograde. On nije ni primetio da mu dolaze s leđa. Kako se to zbilo pre ere mobilnih telefona, dugo su čekali policiju – tada se još zvala milicija – pa su mu zbog zadržavanja psovali mater nenormalnu i ponudili da ga oni ubiju od batina kad već voli da umire.

„I tako su me ostavili da se koprcam na suvom“, ispričao je svom radoznom unuku Jakov Peš, zvani Jaša Flaša. „To mi je što mi je. Ubijao sam se tripot, stvarno više nemam snage.“

Svetko Peš je bio pred pubertetom kad je progutao i svario razmišljanja i postupke svog dede, jedinog očinskog uzora koji mu je u tom trenutku bio preostao. Rezultat je sledeći: celog svog veka koprcanje i poskakivanje povezuje sa smrću, tom su vezom naknadno obuhvaćeni i ostali vidovi telesnih napora i on ih se dosledno kloni. Nije suicidan na dedu.

Diktafon nas obaveštava: „Poskočim na vrhu pokretnih stepenica i to mi je dosta.“

Poslednji put je koristio eskalator još pre nego što je otišao u vojsku, 1998. godine, zapravo se to desilo 1997, ali se ta

godina završila svega nekoliko dana potom. Ako ćemo precizno, ova priča počinje na Uskrs i traje do septembra 1998. godine, ono pre i posle služi samo da bi stvari bile jasnije.

* * *

Majka Svetka Peša Borjana S. Tabajica Peš luda je kao mećava. Ali ne zbog straha od eskalatora. Kao autor ove knjige – kako volim da se predstavljam iako sam zapravo priređivač Svetkove proze – i kao pripadnik generacije X, slične starosti kao i Svetko Peš, mogu da posvedočim da je znatan procenat majki, a naročito baba, sedamdesetih i osamdesetih godina XX veka upozoravao svoje potomstvo na opasnost od amputacije stopala posredstvom zahuktalih basamaka. Uostalom, Borjana ih se više ne plaši jer trenutno ima malo manje od dvesta kilograma i uopšte ne izlazi iz kuće. Uglavnom sedi kraj prozora, gleda napolje i komentariše: „Ha! Ma nemoj mi reći! Nepodnošljivo!“

Ona zapravo čeka čudo, kao što je činila celog života, otkako se 1942. godine rodila kao najmlađe dete u porodici sveštenika Slavka Tabajice. U jednom trenutku je pomislila da je to čudo otac Svetka Peša Simeon, ali je prebrzo ostala bez njega. Pomislila je da bi to čudo mogao da bude i sam Svetko, ali se brzo ispostavilo da ni on nije ispunio Borjanina velika očekivanja.

Diktafon nas obaveštava: „Ako bismo se držali reči mog pokojnog dede Jaše, mati je oduvek bila malkice šamšula. Ali za procese u njenom mozgu odavno se ne mogu koristiti ti lepi starinski izrazi.“

Tog 19. decembra 1975. godine, dok je čitav Beograd – iako je bilo doba komunizma koje se danas još naziva i diktaturom, a najjednostavnije izrečena istina je da je režim

donekle bio diktatorski, a odnekle ne – proždirao pržene somove i šarane, pastrmke i kečige, tolstolobike i smuđeve, pa grgeče, deverike, karaše, babuške i tako dalje u čorbama, štuke u perkeltima, a girice iz fišeka usput, otaljivao se posao za taj dan kad niko zapravo nije radio iako država zvanično nije praznovala svece. Tog dana je čitav grad bio pripit, lenj i razdragan od ranog jutra u slavu Svetog Nikole, zaštitnika putnika i pomoraca, temperatura je obnoć pala na šesnaest stepeni ispod nule, ulice su bile glazirane ledenom kišom, a Svetkova majka Borjana, već tri godine nastanjena u lepljivoj izmaglici izazvanoj lekovima koje joj je prepisivao psihijatar, rodila je poslednjeg danas živog Peša. Okrutna je sudbina koja se, od samog Svetkovog krvavog, sluzavog i nimalo gracioznog izlaska na scenu, starala da poslednji živi Peš svoj vek provodi u trajnoj krizi identiteta, skoro bez pauze.

Počelo je sa fizičkim izgledom. Tada kao i sada, poslednji Peš je, avaj, ličio na jegulju, iako nosi prezime po sasvim drugačijoj – kratkoj, a bucmastoj – vrsti ribe.

Nije ni čudo što je odmah po dolasku na svet počeo da izneverava očekivanja svoje matere. A njoj su, sirotoj, ispunjena očekivanja baš bila neophodna.

Diktafon kaže: „Ja bih rekao da ličim na čovečju ribicu, zapravo. Nije važno, uostalom... Kako je Vera? Jeste li razgovarali s njom o meni? Šta je rekla? Da li joj zadnjica još izgleda kao činija za voće? A noge? Da li još liče na fiške?“

Svetko Peš ima u dlaku isti glas kao Mića Tatić, ako ga se sećate. Glumac, živa polovina palindroma Mića i Aćim, druga polovina bila je lutka. Dok prekucavam ove prve redove sa diktafona – s papira prenosim samo autorska dela, to jest priče Svetka Peša – sećam se da je davao glas raznim crtanim likovima, a najčudnije je pristajao animiranom Tarzanu. Posle je umro, a glas kao da je odbio da ode s njim.

Ostao je Svetku Pešu, koji ne bi mogao da prođe ni kao dečji crtež Tarzana.

* * *

Svetku Pešu se ne može osporiti izvesna moć opažanja i dovoljno talenta za opise. Zadnjica Vere Rivkine je izgledala kao kristalna činija za voće – znam tačno i koja pošto sam je video pod slojem prašine u Svetkovom stanu. Stan nije njegovo trenutno mesto boravka, a moj odlazak tamo i preturanje po Svetkovoj oskudnoj prošlosti u ovom trenutku bi bilo digresija. U čemu nema ničeg lošeg, tako da vam predstavljam prvu digresiju:

Eto mene gde se penjem klimavim požarnim stepenicama sa kojih se ulazi u stan Peševa, u Ulici Visokog Stevana.

U instituciji sam potplatilo negovateljicu da mi dâ adresu. Svetko Peš nije želeo da mu upoznam majku, bar ne u tom ranom stadijumu našeg odnosa: kad sam počeo da pišem ovu knjigu o njemu, poznavao sam ga tačno četvrt veka. Zajedno smo bili na odsluženju vojnog roka, najpre u kasarni „Milan Zečar“ u Uroševcu, a potom i na Čanovića brdu, poviše mesta zvanog Štimlje, koje ima nekoliko ulica, koju stotinu kuća, džamiju i ustanovu za mentalno unesrećene. Ali nikad nismo imali neki naročit odnos. Nisam siguran ni da se on seća da smo služili u istoj borbenoj grupi, čak u istom artiljerijskom odeljenju, koje u punom sastavu broji svega sedam ljudi. Trebalo bi da me se seća, ali mislim da mi samo veruje na reč.

Takav je to čovek, pun poverenja. Rekao bih da se majke malo stidi.

Diktafon kaže: „Ona već decenijama ima taj neoperabilni tumor na mozgu. Benigni, na svu sreću. Neće je ubiti, ali ona baš i ne odgovara za svoje postupke.“

Ako hoću da napišem ovu knjigu, stara žena koja ne odgovara za svoje postupke ne sme mi biti prepreka. Kao ni želje onoga o kome pišem. Čak mogu reći da ga ne slušam za njegovo dobro, ako baš hoćete.

Uzeo sam tako adresu od negovateljice za sitan mito i došao u Ulicu Visokog Stevana, na donjem Dorćolu.

Trebalo mi je oko dvadeset minuta da prokljuvim kako se uopšte ulazi u stan Peševa. Nije mi palo na pamet da treba ići požarnim stepenicama, dok je poštansko sanduče tamo gde i treba da bude, u foajeu zgrade. Pisalo je lepo, na spisku stanara iz već pomenutih sedamdesetih ili osamdesetih godina prošlog veka, da Jakov, Simeon, Borjana i Svetko Peš žive u stanu broj 5, ali se posle broja četiri pojavljivao samo broj šest. Petice nigde nije bilo i već sam se poprilično iznervirao kad sam sreo jednog od komšija. Kasnije sam saznao da je to potomak čoveka koji je u tu stambenu zgradu – nekadašnju kuću Jakova Peša zvanog Jaša Flaša – dospao u doba nacionalizacije i racionalizacije stambenog prostora. O tome kasnije.

Komšija, koji se preziva Popovac, dao mi je dve informacije: „Ja tamo ne bih ušao za hiljadu evra. Ali ako baš hoćete, morate napolje, pa uz požarne stepenice.“

Mislim da laže, ušao bi i za dvadeset evra, pod uslovom da ništa ne mora da radi. Za hiljadu bi čuda činio.

Eto me, dakle, na požarnim stepenicama. Klimaju se, cvile i grcaju, pucketaju i stenju, a ja gledam kako se metalna konstrukcija odvaja od zida za po nekoliko centimetara, pa prilazim zidu i idem tom stranom, da je pribijem natrag. Veoma je čudno da se neko boji pokretnih stepenica, a decenijama se penje po ovome.

Stojim onda na podestu, kucam, svet se oko mene ljulja kao na panorami u luna-parku. Kucam i kucam, traje pet

minuta, već bih otišao, ali mi se ne mili povratak niz stepenice tako brzo, na kraju mi otvara podbulo čudovište: glava kao u medvedice, gužva kose odozgo, oči utisnute u salo kao žučkaste konfete, obrazi poput dveju dimljenih butkica. Stara je, ali bez bora, gravitacija je nategla sve to salo i opeglala joj lice. Široka je kao kapija, ima u njoj dvesta kila, mislim se, ako ona siđe niz ove stepenice – a Svetko Peš mi kaže da izlazi povremeno da bi kupovala i skupljala gluposti – ja mogu dole da odskakućem. Sad se više ne brinem zbog stepenica, već zbog Borjane S. Tabajice Peš, koja kaže:

„Ha! Ma nemoj mi reći!“

„Šta da ne kažem?“

„Nećeš lutati kroz moje gudure!“

Ja sam tu i došao da bih manje lutao, pomislim, pa joj kažem da pišem knjigu o njenom sinu i da bih voleo da pogledam njegovu ličnu svojinu, tačnije ono što je on pisao, a što bi moglo biti pohranjeno u njegovoj sobi.

„Znači, i ti muzeš pticu“, veli Borjana, najednom pomirljiva. „U redu, ali ne diraj moje police, ne uništavaj mi raspored u stanu. Taman sam napravila reda. Moram da te upozorim, ne znam kako ćeš se snaći u Svetkovom kršu.“

Onda se jedno tri minuta pomerala u stranu da mi napravi mesta, a za to je bilo još razloga sem nečuvene gojaznosti te stare žene. Razlozi su me dočekali čim je otvorila vrata dovoljno da vidim unutra.

Gomila svega je stajala na putu od ulaznih do vrata sobe Svetka Peša, ka kojima je kolosalna žena uperila prst. Bilo je tu starih radio-aparata i kamenja neobičnog oblika, uključujući nekoliko kocki kaldrme. Bilo je raznih lampi i bilo je nekoliko starih satova sa klatnom, nalik onome, jednom jedinom, koji je imao mesto na zidu. Bio je tu jedan žuto-narandžasto-ružičasti dečji bazen na naduvavanje, i to

naduvan, u njemu se usmrđela voda, a po vodi su plovile drvene patke koje su počele da trule i da bubre kao leševi, nekoliko drvenih riba je plutalo postrance, i još neke metalne životinje su se izgleda udavile i otad su rđale na dnu bazena. Bilo je raznih kutija kojima se sadržaj nije dao razaznati. Bio je jedan portabl televizor sa antenom na izvlačenje, uključen, sa snegom na ekranu, koji je jako šuštao.

„Da vodiš računa, nemoj nešto da oboriš“, kaže Borjana.

Svetkova soba, kad sam našao puta do nje, na kraju se provukavši između trpezarijskog stola i velike otrcane beržere, bila je kao oaza mudrosti i reda. Biće opisana kad za to dođe vreme, sad je dovoljno da kažem da sam u njoj našao pregršt hartija ispisanih rukom ili otkucanih na pisaćoj mašini, koje su sadržavale jedan deo literarnog opusa Svetka Peša. Nazovimo taj deo predratnim ciklusom, mada ono posle nije bio rat, već su samo uslovi bili ratni. Svetko Peš istrajava u korišćenju te formulacije.

Važno je i da sam na trpezarijskom stolu video veliku kristalnu činiju za voće, duboku dovoljno da, kad se izvrne, podseća na istrčenu stražnjicu. U njoj je bilo nekoliko spa-rušenih jabuka.

Kraj digresije.

Zadnjica Vere Rivkine jeste ličila na dotičnu činiju, njene noge jesu imale oblik fišeka od hartije u kojima su nekad prodavane semenke pred bioskopima.

Digresija:

Svaki semenkar ispred bioskopa imao je istovetnu drvenu čašicu kojom je zahvatao bundevino ili suncokretovo seme ili kikiriki i sipao ih u fišeke. Fišeci su bili zapremine tri, pet i sedam tih malih drvenih posuda, koje su, prema mom ne preterano pouzdanom sećanju, bile veličine standardnih rakijskih čašica.

Kraj digresije.

U fišeke veličine Verinih nogu stala bi koja stotina opisanih mernih jedinica. Ili više. Nisu joj noge nimalo vitke, posebno u predelu butina, ali nisu ni debele, već više jake i čvornovate, obrnute visoke kupe koje podržavaju činiju za voće. Kad se ovako opiše, ne zvuči laskavo, ali to je do mene. Vera nije ružna, svojih pedesetak godina nosi relativno lako, sama u malom stanu koji je njenom dedi ostao posle podele velikog stana iz devetsto četrdeset pete. Roditelji su joj živi, rekla mi je, ali su uspeli da steknu svoj stan, a ovaj dedin ostao je njoj. Ostaće joj i njihov, jednom, mada joj ne treba.

Njen stan je mali, ali je nekad bio salonski. Što znači da ima velike prozore i visoku tavanicu. Sa te tavanice vise, na metrima i metrima konca, origami ždralovi u svim bojama u kojima se proizvodi hartija. Vise i sa prozorskih kvaka i sa kvaka na vratima između soba, selotejpom su učvršćeni na sama vrata, neki ne vise, nego čuče na policama i širokim prozorskim daskama. Vera kaže da će se ozbiljno napiti kad konačno napravi hiljaditog.

Pravi ih već četvrt veka, tako da to zapravo i nije neki veliki posao: mnogo je to dana za samo 864 ždrala. Obećava da će pojačati tempo. Dok ja završim knjigu o Svetku Pešu, ona će napraviti hiljaditu pticu. Dogovaramo se da pravi po jednog ždrala dnevno, a ja ću taman imati 136 dana da napišem sve što mislim da napišem.

Eto mi roka. Milina.

Vera je za ovu priču važan dejstvujući lik: ona čuva vojničke hronike Svetka Peša u vidu pisama koja joj je slao iz kasarne „Milan Zečar“ i sa Čanovića brda 1998. godine. To je važno jer se Svetko ne seća svega, ne sećam se ni ja, koji sam bio tamo u ključnim trenucima.